GENERALINIO ADVOKATO
NILS WAHL IŠVADA,
pateikta 2016 m. gruodžio 1 d.[1]

Byla C-668/15

Jyske Finans A / S
prieš
Ligebehandlingsnævnet, veikiančią Ismar Huskic vardu

(Vestre Landsret (Vakarų Danijos apeliacinis teismas, Danija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Direktyva 2000/43/EB — 2 straipsnis — Vienodas požiūris į asmenis neatsižvelgiant į jų rasę arba etninę kilmę — Kredito įstaigos verslo praktika suteikiant paskolą variklinei transporto priemonei įsigyti — Direktyva 2005/60/EB — 13 straipsnis — Finansų sistemos panaudojimo pinigų plovimo ir teroristų finansavimo tikslais prevencija — Reikalavimas, kad klientas pateiktų papildomą tapatybės įrodymą, kai jo vairuotojo pažymėjime nurodyta gimimo vieta nėra Šiaurės šalis, valstybė narė, Šveicarija ar Lichtenšteinas“

1. Ką apie asmens etninę kilmę sako jo gimimo vieta?

2. Stebėtinai mažai.

3. Iš tikrųjų prielaida, kad tarp asmens gimimo vietos ir jo tam tikros etninės kilmės yra labai glaudus ryšys, galiausiai tik patvirtina tam tikrus netinkamus stereotipus.

4. Pagrindinėje byloje paskolos prašytojo vairuotojo pažymėjime nurodyta, kad jo gimimo vieta nėra Šiaurės šalis[2], ES valstybė narė, Šveicarija ar Lichtenšteinas[3]. Ar tai, kad paskolą teikianti kredito įstaiga kliento prašo pateikti vienos iš tų šalių išduotą pasą arba, jeigu jo pateikti nėra galimybės, trečiosios šalies išduotą pasą ir galiojantį leidimą gyventi (toliau – nagrinėjama praktika), laikytina diskriminacija dėl etninės kilmės? Jeigu taip, ar nagrinėjamą praktiką galima pateisinti kova su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu?

5. Tai klausimai, kuriuos Teisingumo Teismas turi apsvarstyti nagrinėjamoje byloje. Teisingumo Teismas pirmiausia galės pateikti gaires dėl diskriminacijos dėl etninės kilmės, pilietybės ir gimimo vietos santykio.

6. Dėl toliau išvardytų priežasčių tokia praktika, kaip nagrinėjamuoju atveju nelemia skirtingo požiūrio į klientus dėl jų etninės kilmės. Todėl, mano nuomone, Teisingumo Teismas gali nesvarstyti, ar tokia praktika gali būti pateisinama.

1 — Originalo kalba: anglų.

2 — Tai yra Danija, Islandija, Norvegija, Švedija ir Suomija.

3 — Kartu visos tos šalys yra ES valstybės narės ir Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) valstybės. Šioje išvadoje šalis, kurios nėra ES valstybės narės ir ELPA valstybės, vadinsiu trečiosiomis šalimis, o jų piliečius – trečiųjų šalių piliečiais.

I – **Teisinis pagrindas**

A – *ES teisės aktai*

1. Direktyva 2000/43/EB [4]

7. Direktyvos 2000/43 1 straipsnyje „Tikslas“ numatyta, kad direktyvos tikslas – sukurti kovos su diskriminacija dėl rasės ar etninės kilmės sistemą, siekiant valstybėse narėse įgyvendinti vienodo požiūrio principą.

8. Direktyvos 2000/43 2 straipsnyje „Diskriminacijos sąvoka“ numatyta:

„1. Šioje direktyvoje vienodo požiūrio principas reiškia, kad nėra jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl rasės ar etninės priklausomybės [kilmės].

2. Šio straipsnio 1 dalyje:

a) tiesioginė diskriminacija yra tada, kai vienam asmeniui taikomos prastesnės sąlygos, nei panašioje situacijoje yra, buvo ar galėjo būti taikomos kitam asmeniui dėl rasės ar etninės priklausomybės [kilmės];

b) netiesioginė diskriminacija yra tada, kai dėl akivaizdžiai neutralių sąlygų, kriterijų ar praktikos tam tikros rasės ar etninės priklausomybės [kilmės] asmenys gali patekti tam tikru atžvilgiu į prastesnę padėtį nei kiti asmenys, nebent tas sąlygas, kriterijus ar praktiką objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis ir būtinomis priemonėmis.“

9. Pagal Direktyvos 2000/43 3 straipsnio („Taikymo sritis“) 2 dalį direktyvoje neaptariamos dėl pilietybės taikomos skirtingos sąlygos ir ji nepažeidžia nuostatų ir sąlygų, taikomų trečiųjų šalių piliečių ir asmenų be pilietybės atvykimui į valstybių narių teritoriją ir apsigyvenimui jose, nei kitų su tokių trečiųjų šalių piliečių ir asmenų be pilietybės teisiniu statusu susijusių sąlygų taikymo.

10. Pagal Direktyvos 2000/43 8 straipsnio („Įrodinėjimo pareiga“) 1 dalį valstybės narės taiko tokias pagal jų nacionalines teismų sistemas būtinas priemones, kurios užtikrintų, jog tais atvejais, kai asmenys, manantys, kad jie nukentėjo, nes jiems nebuvo taikomas vienodo požiūrio principas, teismui ar kitai kompetentingai institucijai nurodo aplinkybes, leidžiančias daryti prielaidą dėl tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos, pats atsakovas turi įrodyti, kad vienodo požiūrio principas nebuvo pažeistas.

2. Direktyva 2005/60/EB [5]

11. Direktyvos 2005/60 I skyrių („Dalykas, taikymo sritis ir sąvokos“) sudaro 1–5 straipsniai. Direktyvos 2005/60 1 straipsnio 1 dalyje numatyta: valstybės narės privalo užtikrinti, kad pinigų plovimas ir teroristų finansavimas būtų uždrausti. Pagal Direktyvos 2005/60 2 straipsnio 1 dalies 1 punktą ji taikoma kredito įstaigoms, kaip jos apibrėžtos 3 straipsnio 1 punkte. Pagal Direktyvos 2005/60 5 straipsnį, siekdamos užkirsti kelią pinigų plovimui ir teroristų finansavimui, valstybės narės šios direktyvos taikymo srityje gali priimti arba palikti galioti griežtesnes nuostatas.

4 — 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyva, įgyvendinanti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (OL L 180, 2000, p. 22; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 20 sk., 1 t., p. 23).

5 — 2005 m. spalio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl finansų sistemos apsaugos nuo jos panaudojimo pinigų plovimui ir teroristų finansavimui (OL L 309, 2005, p. 15) su pakeitimais.

12. Direktyvos 2005/60 II skyrių („Deramas klientų tikrinimas“) sudaro 6–19 straipsniai. To skyriaus 1 skirsnyje („Bendrosios nuostatos“) 6–10 straipsniuose išdėstytos pagrindinės taisyklės, susijusios su deramo klientų tikrinimo priemonėmis, o 2 skirsnyje („Supaprastintas deramas klientų tikrinimas“) – taisyklės, pagal kurias tam tikrais nurodytais atvejais leidžiama taikyti supaprastinto deramo klientų tikrinimo procedūras.

13. Direktyvos 2005/60 13 straipsnyje (vieninteliame, įtrauktame į direktyvos II skyriaus 3 skirsnį „Sustiprintas deramas klientų tikrinimas“) numatyta:

„1. Valstybės narės reikalauja, kad situacijose, kurios gali sudaryti didesnę pinigų plovimo arba teroristų finansavimo grėsmę, ir bent jau situacijose, nurodytose 2, 3, 4 dalyse, bei kitose situacijose, kurios sudaro didelę pinigų plovimo arba teroristų finansavimo grėsmę ir kurios atitinka techninius kriterijus, nustatytus pagal 40 straipsnio 1 dalies c punktą, įstaigos ir asmenys, kuriems taikoma ši direktyva, atsižvelgdami į grėsmės lygį, be priemonių, nurodytų 7 ir 8 straipsniuose bei 9 straipsnio 6 dalyje, taikytų sustiprinto deramo klientų tikrinimo priemones.

2. Jeigu klientas fiziškai nedalyvavo nustatant tapatybę, valstybės narės reikalauja, kad tos įstaigos ir asmenys imtųsi konkrečių ir adekvačių priemonių didesnei grėsmei sumažinti, pvz., taikydamos vieną ar daugiau tokių priemonių:

a) užtikrindamos, kad kliento tapatybė nustatyta panaudojant papildomus dokumentus, duomenis ar informaciją;

b) papildomas priemones, kuriomis siekiama patikrinti ar patvirtinti pateiktus dokumentus arba kuriomis reikalaujama iš kredito ar finansų įstaigos, kuriai taikoma ši direktyva, patvirtinančio pažymėjimo;

c) užtikrindamos, kad pirmas mokėjimas atliekamas per sąskaitą, kliento vardu atidarytą kredito įstaigoje.

<…>

4. Sandorių arba verslo santykių su politikoje dalyvaujančiais asmenimis, kurių gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje narėje ar trečiojoje valstybėje, atveju valstybės narės reikalauja, kad įstaigos ir asmenys, kuriems yra taikoma ši direktyva:

a) turėtų atitinkamas prie grėsmės pritaikytas procedūras, kuriomis nustatoma, ar klientas yra politikoje dalyvaujantis asmuo;

b) verslo santykių su tokiais klientais užmezgimui gautų vyresniosios vadovybės pritarimą;

c) imtųsi atitinkamų priemonių turto ir lėšų, kurie yra susiję su verslo santykiais arba sandoriu, šaltiniui nustatyti;

d) vykdytų sustiprintą nuolatinę verslo santykių stebėseną.

<…>

6. Valstybės narės užtikrina, kad įstaigos ir asmenys, kuriems taikoma ši direktyva, ypatingą dėmesį skirtų bet kokiai pinigų plovimo ir teroristų finansavimo grėsmei, galinčiai kilti dėl produktų ar sandorių, kuriuose linkstama į anonimiškumą, ir prireikus imasi priemonių, kad būtų užkirstas kelias jų panaudojimui pinigų plovimo ar teroristų finansavimo tikslais.“

B – *Danijos teisės aktai*

14. Direktyvos 2000/43 nuostatos Danijos teisėje įgyvendintos *Lov om etnisk ligebehandling* (Įstatymas dėl vienodo požiūrio dėl etninės kilmės, toliau – Vienodo požiūrio įstatymas)[6]. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas tvirtina, jog viską apsvarstęs Danijos teisės aktų leidėjas nusprendė į Vienodo požiūrio įstatymą neįtraukti diskriminacijos dėl gimimo vietos kriterijaus, nes direktyvoje tokio kriterijaus nėra.

15. Lov om forebyggende foranstaltninger mod hvidvask af udbytte og finansiering af terrorisme (Įstatymas dėl pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos, toliau – Pinigų plovimo įstatymas)[7] yra Direktyvos 2005/60 įgyvendinimo nuostatų. Pirmiausia Pinigų plovimo įstatymo 12 straipsnyje išdėstytos bendrosios deramo klientų tikrinimo taisyklės, o 19 straipsnio, kuris iš esmės atitinka direktyvos 13 straipsnį, 1 dalyje numatyta, kad, remiantis rizikos vertinimu, asmenys ir įmonės, kuriems taikomas įstatymas, turi nustatyti griežtesnius klientų tapatybės nustatymo reikalavimus, nei nurodyta įstatymo 12 straipsnyje, esant situacijoms, dėl kurių natūraliai kyla didesnė pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo rizika. Turi būti laikomasi bent jau to straipsnio 2–4 dalyse išdėstytų reikalavimų.

II – **Faktinės aplinkybės, procesas ir prejudiciniai klausimai**

16. Ismar Huskic (toliau – pareiškėjas) gimė Bosnijoje ir Hercegovinoje 1975 m. Jis su šeima persikėlė į Daniją 1993 m. ir nuo tada joje gyvena. 2000 m. gruodžio mėn. I. Huskic tapo Danijos piliečiu. Jis gyvena su savo partnere, kuri taip pat yra Danijos pilietė.

17. Bendradarbiaudama su automobilių pardavėjais *Jyske Finans A / S* (toliau – *Jyske Finans*), finansų įstaigos *Jyske Bank A / S* patronuojamoji įmonė, individualiems ir verslo klientams teikia paskolas automobiliams įsigyti ir su jais sudaro automobilių išperkamosios nuomos sutartis.

18. 2009 m. birželio mėn. pareiškėjas ir jo partnerė sudarė sutartį su automobilių pardavėju dėl naudoto automobilio pirkimo. Automobilio pirkimas iš dalies buvo finansuojamas paskola automobiliui įsigyti, dėl kurios pareiškėjas ir jo partnerė bendrai sudarė sutartį su *Jyske Finans*. Vertindama paskolos paraišką *Jyske Finans* pareikalavo iš pareiškėjo pateikti papildomų dokumentų, nes jo vairuotojo pažymėjime nurodyta, kad jis gimė Bosnijoje ir Hercegovinoje. Jo partnerei nebuvo nustatytas lygiavertis reikalavimas dėl papildomų dokumentų pateikimo; ji, remiantis vairuotojo pažymėjime įrašyta informacija, gimė Odensėje, Danijoje.

19. Manydamas, kad *Jyske Finans* reikalavimas yra diskriminacinis, pareiškėjas pateikė skundą *Ligebehandlingsnævnet* (Lygių galimybių taryba); ši institucija, be kita ko, nagrinėja skundus dėl diskriminacijos dėl rasinės ar etninės kilmės. 2010 m. gruodžio 10 d. sprendimu *Ligebehandlingsnævnet* konstatavo, jog *Jyske Finans* netiesiogiai diskriminavo pareiškėją, ir nurodė jai išmokėti 10 000 DKK (maždaug 1 340 EUR) kompensaciją.

20. Jyske Finans manymu, *Ligebehandlingsnævnet* sprendimas prieštarauja Pinigų plovimo įstatymui ir neturi teisinio pagrindo pagal Vienodo požiūrio įstatymą. Tad *Jyske Finans* nutarė nevykdyti *Ligebehandlingsnævnet* sprendimo. Todėl *Ligebehandlingsnævnet* pareiškėjo vardu kreipėsi į *Retten i Viborg* (Viborgo apylinkės teismas, Danija).

6 — *Lovbekendtgørelse Nr. 438 af 16. maj 2012*, Lovtidende *2012 A, med senere ændringer* (2012 m. gegužės 16 d. konsoliduotas įstatymas Nr. 438 su pakeitimais).

7 — *Lovbekendtgørelse Nr. 806 af 6. august 2009*, Lovtidende *2009 A* (2009 m. rugpjūčio 6 d. konsoliduotas įstatymas Nr. 806).

21. 2013 m. vasario 5 d. sprendimu *Retten i Viborg* paliko galioti *Ligebehandlingsnævnet* sprendimą, tačiau nusprendė, kad *Jyske Finans* taikyta pareiškėjo diskriminacija dėl jo gimimo vietos yra tiesioginė diskriminacija dėl etninės kilmės.

22. Jyske Finans pateikė apeliacinį skundą dėl *Retten i Viborg* sprendimo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui.

23. Vykstant procesui *Jyske Finans* nurodė, jog nagrinėdama pareiškėjo paraišką ji taikė vidaus taisyklę, t. y. nagrinėjamą praktiką. *Jyske Finans* pažymėjo, kad nagrinėjama praktika buvo nustatyta atsižvelgiant į jos pareigą laikytis Pinigų plovimo įstatymo. Todėl, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo manymu, galima konstatuoti, kad reikalavimas dėl papildomų dokumentų, kurį *Jyske Finans* taikė pareiškėjui, pagrįstas tik faktine aplinkybe, jog jo daniškame vairuotojo pažymėjime nurodyta, kad jis gimė Bosnijoje ir Hercegovinoje, t. y. trečiojoje šalyje.

24. Abejodamas, ar nagrinėjama praktika lemia tiesioginę arba netiesioginę diskriminaciją dėl etninės kilmės ir ar tai leistina atsižvelgiant į pareigas, be kita ko, nustatytas finansų įstaigoms siekiant užkirsti kelią pinigų plovimui, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui tokius prejudicinius klausimus:

„1. Ar tiesioginės diskriminacijos dėl etninės kilmės draudimas [Direktyvos 2000/43] 2 straipsnio 2 dalies a punkte turi būti aiškinamas kaip draudžiantis praktiką, kaip antai nagrinėjamą šioje byloje, kai su lygiavertėje padėtyje esančiais asmenimis, gimusiais ne Šiaurės šalyse, valstybėje narėje, Šveicarijoje ir Lichtenšteine, elgiamasi mažiau palankiai nei su asmenimis, gimusiais Šiaurės šalyse, valstybėje narėje, Šveicarijoje ir Lichtenšteine?

2. Jeigu į pirmąjį klausimą būtų atsakyta neigiamai: ar tokia praktika lemia netiesioginę diskriminaciją dėl etninės kilmės, kaip ji suprantama pagal [Direktyvos 2000/43] 2 straipsnio 2 dalies b punktą, nebent ji yra objektyviai pateisinama teisėtu tikslu ir priemonės šiam tikslui pasiekti yra tinkamos ir būtinos?

3. Jeigu į antrąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai, ar tokia praktika iš esmės gali būti pateisinama kaip tinkamos ir būtinos priemonės sugriežtinto klientų tikrinimo priemonėms, numatytoms [Direktyvos 2005/60] 13 straipsnyje, apsaugoti?“

25. Rašytines pastabas pateikė *Jyske Finans*, Danijos Karalystė ir Komisija. 2016 m. spalio 12 d. posėdyje buvo išklausyti tų pačių šalių paaiškinimai žodžiu.

III – **Analizė**

26. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas teiraujasi, ar nagrinėjama praktika lemia tiesioginę diskriminaciją pagal Direktyvą 2000/43. Jeigu ne, antruoju klausimu tas teismas siekia išsiaiškinti, ar tokia praktika lemia netiesioginę diskriminaciją, nebent ji būtų objektyviai pateisinama ir proporcinga. Trečiajame klausime prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodė galimą nagrinėjamos praktikos pateisinimo pagrindą, jeigu ji būtų pripažinta iš pirmo žvilgsnio netiesiogiai diskriminuojančia.

27. Apsvarstysiu diskriminacijos ir pateisinimo aspektus iš eilės šios išvados A ir B dalyse.

A – *Pirmasis ir antrasis prejudiciniai klausimai*

28. Pirmaisiais dviem klausimais, į kuriuos atsakysiu kartu, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar nagrinėjama praktika, pagal kurią su klientais elgiamasi kitaip dėl jų gimimo vietos, lemia tiesioginę ar netiesioginę diskriminaciją pagal Direktyvą 2000/43.

29. Pirma pateiksiu kelias pastabas, kodėl diskriminacijos dėl etninės kilmės, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2000/43, negalima nustatyti remiantis tik asmens gimimo vieta. Pateikus šias pastabas bus galima atsakyti į klausimą, ar nagrinėjama praktika lemia tiesioginę arba netiesioginę diskriminaciją dėl minėto pagrindo.

1. Bendrosios pastabos

30. Pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 1 dalį vienodo požiūrio principas reiškia, kad nėra jokios tiesioginės ar netiesioginės diskriminacijos dėl „rasės ar etninės priklausomybės [kilmės]“. Tai du kriterijai, pagal kuriuos nevienodas požiūris į asmenis pagal šią direktyvą yra neteisėtas.

31. Nuo pat pradžių, siekiant užkirsti kelią rasizmui ir su juo kovoti, būtina pirmiausia apibrėžti pačią sąvoką „rasė“. Tačiau šiuolaikinėje visuomenėje rasizmas vis labiau nepriimtinas [8]. Tad laikui bėgant diskriminacijos dėl rasinės kilmės draudimas pasidarė mažiau aktualus, palyginti su mažiau akivaizdžia ir ne tokia apčiuopiama diskriminacija dėl etninės kilmės, kuri, kaip pažymėta šios išvados 35 punkte, yra rasinės diskriminacijos forma.

32. Sąvoka „etninė kilmė“ Direktyvoje 2000/43 neapibrėžta, tad į klausimą, ar yra ryšys tarp šios išvados 30 punkte nurodytų dviejų kriterijų ir asmens gimimo vietos, neatsakoma [9].

33. Tai visai nekelia nuostabos. Suformuluoti kriterijus, kurie iš esmės lemia etninę kilmę ir kuriais apibūdinama, kuo ji skiriasi nuo kitų etninių kilmių, gali būti pernelyg sudėtinga bet kam. Per posėdį Komisija paklausė, kodėl, pavyzdžiui, apie asmenį būtų galima pasakyti, kad jis „danų etninės kilmės“, ir kuo etniniu požiūriu tas asmuo skiriasi nuo kitų, kaip antai „švedų“ arba „norvegų“ etninės kilmės asmenų, kad būtų galima teigti, jog tos etninės kilmės apskritai egzistuoja? Į šį bauginamą klausimą net nebandysiu atsakyti.

34. Vis dėlto atsižvelgiant į teisės aktų spragas Teisingumo Teismo buvo prašoma pateikti autoritetingą išaiškinimą ir jis neatsisakė to padaryti. Sprendime *CHEZ Razpredelenie Bulgaria* Teisingumo Teismas nusprendė, jog sąvoka „etninė priklausomybė [kilmė]“ „kildinama iš to, kad visuomenė susiskirsčiusi į grupes, kurias visų pirma sieja tautybė, religiniai įsitikinimai, kalba, kultūra ir tradicijos bei gyvenimo būdas“ [10].

35. Pateikdamas šią apibrėžtį Teisingumo Teismas vadovavosi Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika, kurioje konstatuojama, jog „etninė kilmė ir rasė yra susijusios sąvokos <…> Etninės kilmės sąvoka kildinama iš to, kad visuomenė susiskirsčiusi į grupes, kurias visų pirma sieja tautybė, religiniai įsitikinimai, kalba arba kultūra ir tradicijos bei gyvenimo būdas. Diskriminacija dėl asmens etninės kilmės yra rasinės diskriminacijos forma“ [11].

8 — Pagal Direktyvos 2000/43 6 konstatuojamąją dalį Sąjunga atmeta teorijas, kuriomis siekiama nustatyti, jog egzistuoja atskiros žmonių rasės, o termino „rasė“ vartojimas toje direktyvoje nereiškia, kad tokioms teorijoms pritariama.

9 — 1999 m. lapkričio 25 d. Komisijos pasiūlymo dėl Tarybos direktyvos, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės kilmės (COM(1999) 566 *final*), aiškinamajame memorandume į šį klausimą neatsakoma.

10 — 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 46 punktas.

11 — Žr. 2009 m. gruodžio 22 d. EŽTT sprendimo *Sejdić ir Finci / Bosnija ir Hercegovina*, CE:ECHR:2009:1222JUD002799606, 43 punktą. 2005 m. gruodžio 13 d. Sprendimo *Timishev / Rusija*, CE:ECHR:2005:1213JUD005576200, 55 punkte EŽTT kaip visuomenės grupės etninę kilmę nurodė ir „priklausomybę gentims“.

36. „Etninės kilmės“ požymiai, kaip nurodyta šios išvados 34 ir 35 punktuose, nesusiję su asmens gimimo vieta. Tačiau dėl vartojamo žodžio „pirmiausia“ aišku, kad veiksnių sąrašas nėra baigtinis. Taigi negalima atmesti galimybės, jog asmens gimimo vieta gali būti toks veiksnys arba bent jau papildomas veiksnys.

37. Vis dėlto derėtų pažymėti, jog nagrinėjamu atveju pareiškėjo gimimo vieta yra *vienintelis* kriterijus, dėl kurio *Ligebehandlingsnævnet*, vėliau ir *Retten i Viborg* nusprendė, kad nagrinėjama praktika lemia diskriminaciją dėl etninės kilmės, nesvarbu, ar ji tiesioginė, ar netiesioginė. Tai reikštų, kad asmens gimimo vieta lemia jo etninę kilmę, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2000/43.

38. Tačiau Direktyvoje 2000/43 ši mintis nepatvirtinama.

39. Diskriminacija dėl gimimo vietos yra savarankiškas diskriminacijos kriterijus, kuris skiriasi nuo kitų diskriminacijos kriterijų, kaip antai etninės kilmės ar pilietybės. Šių kriterijų negalima painioti. Direktyva 2000/43 neapsaugo nuo diskriminacijos, nesusijusios su joje išvardytomis asmeninėmis savybėmis [12].

40. Pavyzdžiui, pagal Direktyvos 2000/43 3 straipsnio 2 dalį visiems asmenims tiek valstybiniame, tiek privačiame sektoriuje suteikiama apsauga įvairiose srityse, išvardytose 3 straipsnio 1 dalyje, neapima dėl pilietybės taikomų skirtingų sąlygų [13]. Tai atitinka mintį, jog tam tikra pilietybė mažai susijusi su asmens etnine kilme. Kaip pažymėta šios išvados 34 ir 35 punktuose nurodytoje teismo praktikoje, „tautybė“, t. y. tautybė etniniu požiūriu [14], yra tik vienas veiksnys, lemiantis tam tikrą etninę kilmę.

41. Mano nuomone, ta pati logika taikytina klausimui, ar diskriminacija dėl asmens gimimo vietos yra diskriminacija dėl etninės kilmės. Gimimo vieta tėra vienas konkretus veiksnys, dėl kurio galima daryti išvadą, jog asmuo gali priklausyti tam tikrai etninei grupei, bet ji jokiu būdu to nelemia. Pavyzdžiui, kokia yra iš trečiųjų šalių įvaikintų ir į Sąjungą ar ELPA atvežtų asmenų etninė kilmė? Dėl jos negalima daryti bendrosios prielaidos. Be to, jeigu visuomenės grupė gali būti laikoma atskira etnine bendruomene daugiausia dėl religinių įsitikinimų, papročių ir gyvenimo būdo [15], ką tai bendruomenei priklausančio asmens gimimo vieta pasako apie jo etninę kilmę?

42. Beje, reikėtų pažymėti, jog pati sąvoka „gimimo vieta“ yra dviprasmiška. Nagrinėjamoje byloje ši sąvoka, kaip ji vartojama pareiškėjo vairuotojo pažymėjime, priešingai nei jo partnerės, yra jo gimimo šalis. Jeigu kriterijus „gimimo vieta“ susijęs su visa šalimi, tai leidžia lengviau daryti išvadą, jog asmuo yra tam tikros „tautybės“, kuri yra vienas iš etninę kilmę lemiančių veiksnių pagal šios išvados 34 ir 35 punktuose nurodytą teismo praktiką. Tačiau teisėje nėra pagrindo daryti prielaidos, kad kiekvieną suverenią valstybę atitinka tik viena etninė kilmė.

43. Galiausiai tiesa, kaip pažymėjo Danijos Karalystė, kad pagal Pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnį draudžiama diskriminacija ne tik dėl rasės ar tautinės kilmės, bet ir dėl gimimo. Tačiau tuo sąrašu, kuriame tos sąvokos įvardijamos atskirai, tik patvirtinama mintis, jog sąvokos „etninė kilmė“ ir „gimimas“ skiriasi.

12 — Žr. 2011 m. liepos 7 d. Sprendimo *Agafiței ir kt.*, C-310/10, EU:C:2011:467, 32 punktą dėl diskriminacijos dėl asmens „socialinės profesinės kategorijos“. Be to, Direktyva 2000/43 netaikoma esant situacijoms, kurios nepatenka į jos taikymo sritį *ratione materiae*. Žr. 2011 m. gegužės 12 d. Sprendimo *Runevič-Vardyn ir Wardyn*, C-391/09, EU:C:2011:291, 47 punktą dėl nacionalinės teisės aktų, kurie reglamentuoja vardų ir pavardžių rašymą civilinės būklės aktų įrašuose.

13 — 2012 m. balandžio 24 d. Sprendimo *Kamberaj*, C-571/10, EU:C:2012:233, 49 punktas. Be to, Direktyvos 2000/43 13 konstatuojamojoje dalyje nustatyta, kad „visoje [Sąjungoje] turėtų būti draudžiama bet kokia tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija dėl rasės arba etninės priklausomybės [kilmės] šioje direktyvoje aptariamose srityse. Šis diskriminacijos draudimas turėtų būti taikomas ir trečiųjų šalių piliečiams, tačiau jis neapima dėl pilietybės taikomų skirtingų sąlygų ir nepažeidžia nuostatų, reglamentuojančių trečiųjų šalių piliečių atvykimą, jų apsigyvenimą, įsidarbinimą ir darbą“.

14 — Kalbiniu požiūriu sąvoka „pilietybė“, t. y. statusas, suteikiamas asmeniui, pagal papročius arba įstatymus pripažintam suverenios valstybės arba sandraugos pavaldiniu, reiškia ne tą patį kaip sąvoka „tautybė“.

15 — Kai kuriose jurisdikcijose tai, be kita ko, gali būti žydų arba sikų bendruomenės atvejis. Žr. M. Bell „Racism and Equality in the European Union“, *Oxford Studies in European Law*, Oksfordas, 2008, p. 16.

44. Tad darytina išvada, kad, kaip pripažįsta Danijos Karalystė, etninės kilmės ir gimimo vietos kriterijai nebūtinai savaime yra susiję. Asmens gimimo vieta gali būti svarbus veiksnys svarstant, ar tas asmuo priklauso etninei grupei. Tačiau diskriminacijos dėl etninės kilmės negalima nustatyti vien darant nuorodą į asmens gimimo vietą.

2. Ar nagrinėjama praktika lemia tiesioginę diskriminaciją pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a punktą?

45. Norint nustatyti tiesioginę diskriminaciją pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a punktą reikia, kad etninė kilmė būtų lėmusi sprendimą taikyti tam tikrą požiūrį arba, kitaip tariant, kad būtų akivaizdu, jog nagrinėjamas požiūris pradėtas taikyti ir (arba) toliau taikomas dėl su etnine kilme susijusių priežasčių [16].

46. Siekdamas pagrįsti savo išvadą dėl tiesioginės diskriminacijos *Retten i Viborg* nusprendė, pirma, kad dauguma žmonių, teikiančių paraiškas dėl paskolos arba finansavimo *Jyske Finans*, gyvena Danijoje ir yra danų etninės kilmės, antra, kad tai reiškia, jog dėl nagrinėjamos praktikos požiūris į trečiosiose šalyse gimusius asmenis mažiau palankus nei į gimusiuosius Danijoje. Jis taip pat konstatavo, kad toks požiūrio skirtumas susijęs ne su tų paraiškų teikėjų tautybe, „o su jų geografine kilme ir *atitinkamai* etnine kilme“ (išskirta mano).

47. Tokia logika ydinga dėl kelių priežasčių.

48. Pirma, kaip konstatuojama šios išvados 44 punkte, požiūrio skirtumas dėl etninės kilmės nėra savaiminė požiūrio skirtumo dėl geografinės kilmės arba gimimo vietos pasekmė.

49. Antra, teiginys, jog dauguma ne Danijoje gimusių asmenų nėra „danų etninės kilmės“ (jeigu tokia etninė kilmė egzistuotų), nepakankamas tiesioginės diskriminacijos faktui nustatyti. Mat tai labiau rodo, jog atsiranda netiesioginė diskriminacija.

50. Galiausiai neteisinga lyginti tik Danijoje gimusių asmenų padėtį su trečiojoje šalyje gimusių asmenų padėtimi. Nagrinėjama praktika vien tuo neapsiriboja. Mat tinkamai taikant diskriminacijos kriterijų pagal Direktyvą 2000/43 reikia įvertinti, ar nagrinėjama praktika susijusi su dėl etninės kilmės skirtingu požiūriu į ES valstybėje narėje ar ELPA valstybėje gimusį asmenį ir asmenį, gimusį trečiojoje šalyje.

51. Beje, nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nenurodyta, kad yra įrodymų, jog nagrinėjama praktika įsitvirtino dėl priežasčių, susijusių su tam tikra paskolų prašytojų etnine kilme.

52. Vis dėlto pirmiausia posėdyje Danijos Karalystė tvirtino, jog nagrinėjamą praktiką būtų galima vertinti kaip tiesioginę diskriminaciją, nes jos praktinis poveikis paprastai toks, kad dėl trečiosiose šalyse gimusių Danijos piliečių, kurie, kaip ta valstybė narė mano, paprastai nėra „danų etninės kilmės“, kyla įtarimų.

53. Šiuo požiūriu pagal Direktyvą 2000/43 nesvarbu, kad dėl nagrinėjamos praktikos požiūris į trečiosiose šalyse gimusius Danijos piliečius mažiau palankus nei į Danijos piliečius, gimusius Sąjungoje arba ELPA valstybėse. Nei jų pilietybė, nei jų gimimo vieta nėra asmens savybė, apsaugota pagal tą direktyvą.

16 — 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 76, 91 ir 95 punktai. Dėl tyčios reikalavimo kritikos žr. C. Cahn „Court of Justice of the ES Rules Collective and Inaccessible Electrical Metres Discriminate against Roma: *CHEZ Razpredelenie Bulgaria AD v. Komisia za zashita ot diskiminatsia* (C-83/14)“, *European Journal of Migration and Law*, 18 t., Nr. 1, Leidenas, Koninklijke Brill NV, 2016, p. 123 ir 124.

54. Antra, tokie argumentai pagrįsti iliuzija, kad gimimo vieta, tautybė ir etninė kilmė glaudžiai susijusios. Dėl šios išvados 3 punkte nurodytos priežasties tokią nuostatą reikia atmesti.

55. Galiausiai nagrinėjamos praktikos praktinis poveikis nėra pakankamas pagrindas tiesioginės diskriminacijos faktui nustatyti [17].

56. Atsižvelgdamas į tai, manau, jog nagrinėjama praktika nelemia tiesioginės diskriminacijos pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a punktą. Dabar apsvarstysiu, ar nagrinėjama praktika lemia netiesioginę diskriminaciją pagal 2 straipsnio 2 dalies b punktą.

3. Ar nagrinėjama praktika lemia netiesioginę diskriminaciją pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą?

57. Tam, kad priemonei būtų galima taikyti Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą, pakanka, kad ši priemonė, nors ir pagrįsta neutraliais, su etnine kilme nesusijusiais, kriterijais, darytų nepalankų poveikį pirmiausia „tam tikros etninės priklausomybės [kilmės]“ asmenims [18]. Netiesioginė diskriminacija nebūtinai turi būti susijusi su diskriminaciniu ketinimu [19]. Ją galima įrodinėti bet kokiomis priemonėmis, įskaitant statistinius duomenis [20].

58. Nagrinėjant, ar *Jyske Finans* taikytas neutralus gimimo vietos kriterijus lėmė netiesioginę diskriminaciją, būtų galima teigti, jog taikant kriterijų ne Sąjungoje ar ELPA valstybėse gimusiems asmenims paprastai labiau tikėtina, kad „[tam tikros] etninės priklausomybės [kilmės]“ asmenims bus padarytas neigiamas poveikis. Iš tiesų tai esminis Danijos Karalystės požiūris, pagal kurį dėl papildomo reikalavimo pagal nagrinėjamą praktiką daromas poveikis trečiosiose šalyse gimusiems, taigi paprastai „ne danų etninės kilmės“, asmenims.

59. Toks požiūris nepagrįstas.

60. Tęsiant argumentą, prielaidos, jog Danijos Karalystė teisingai mano, kad ne toje valstybėje narėje gimę asmenys paprastai nėra „danų etninės kilmės“, nepakanka, kad pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą būtų nustatyta netiesioginė diskriminacija. Iš tiesų tam, kad sąvoka „netiesioginė diskriminacija“ pagal tą nuostatą būtų veiksminga, tariamai diskriminacinė priemonė turi turėti tokį poveikį, kad nepalankios sąlygos susidarytų *konkrečios* etninės kilmės asmenims. Kitaip tariant, pagal tą nuostatą reikalaujama nustatyti konkrečią etninę kilmę (arba kilmes, jei praktika daro poveikį kelioms atskiroms etninėms bendruomenėms), kuriai pagal tą direktyvą taikoma apsauga ir sudaromos mažiau palankios sąlygos. Priešingai šio sprendimo 58 punkte nurodytam Danijos Karalystės požiūriui, ta nuostata negali būti suprantama kaip suteikianti (neigiamą) apsaugą nuo priemonių, pagal kurias tikriausiai tam tikros etninės kilmės asmenims sudaromos palankios sąlygos, taip pat nenustatant konkrečios etninės kilmės, kurios asmenims būtų sudarytos nepalankios sąlygos. Šiuo atveju pažymėtina, kad nors Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punkto redakcijas anglų ir vokiečių kalbomis galima laikyti nevienareikšmėmis, oficialiojoje teksto redakcijoje kitomis kalbomis vartojami tikslesni terminai, kurie paaiškina tos nuostatos reikšmę [21] ir

17 — Taip pat žr. generalinės advokatės J. Kokott išvados byloje *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:170, 87 punktą.

18 — Šiuo klausimu žr. 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 96 punktą.

19 — 2007 m. lapkričio 13 d. EŽTT sprendimo *D. H. ir kt. / Čekijos Respublika*, CE:ECHR:2007:1113JUD005732500, 184 punktas, kuriame daroma nuoroda į Direktyvą 2000/43.

20 — 2012 m. balandžio 19 d. Sprendimo *Meister*, C-415/10, EU:C:2012:217, 43 punktas.

21 — Taip, be kita ko, yra redakcijose šiomis kalbomis: danų („personer af *en bestemt* race eller etnisk oprindelse“); ispanų („personas de un origen racial o étnico *concreto*“); prancūzų („des personnes d'une race ou d'une origine ethnique *donnée*“); italų („persone di *unadeterminata* razza od origine etnica“); nyderlandų („personen van *een bepaald* ras of *een bepaalde* etnische afstamming“); portugalų („pessoas de *umadada* origem racial ou étnica“); rumunų („persoană, de o anumită rasă sau origine etnică“); suomių („tiettyä rotua tai etnistä alkuperää olevat henkilöt“) ir švedų („personer av *en viss* ras eller *ettvisst* etniskt ursprung“) (išskirta mano). Vokiečių kalba tekstas suformuluotas taip: „Personen, die einer Rasse oder ethnischen Gruppe angehören“, o versija anglų kalba, kaip jau minėta, yra tokia: „persons of a racial or ethnic origin“.

kurie pasitvirtina atsižvelgiant į direktyvos tikslą ir bendrąją sistemą [22]. Remiantis direktyvos 17 konstatuojamąja dalimi, jos tikslas – „užkirsti kelią *konkrečios* rasės arba etninės priklausomybės [kilmės] asmenų grupės nuostoliams arba juos kompensuoti“ (išskirta mano). Jeigu Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktas būtų taikomas tiesiog abstrakčiai, nes kiekvienas asmuo yra kokios nors etninės kilmės, nors ją dar gali tekti tinkamai nustatyti, tai prieštarautų bendrajai šios direktyvos sistemai.

61. Be to, tam, kad būtų pradėtas taikyti diskriminacijos dėl etninės kilmės draudimas, nereikalaujama, nei kad suinteresuotasis asmuo faktiškai priklausytų etninei bendruomenei, kuriai taikomas mažiau palankus požiūris („diskriminacijos dėl ryšių“ atveju) [23], nei kad būtų aiškiai nustatyta auka [24]. Vis dėlto tai nekeičia fakto, jog pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą reikalaujama nustatyti konkrečią etninę kilmę, kuriai taikoma diskriminacinė priemonė. Tai patvirtinama ir Teisingumo Teismo praktikoje.

62. Iš tikrųjų pirmiausia Teisingumo Teismas, nors, ko gera, specialiai šio aspekto nepabrėžė, nuosekliai minėjo „*tam tikros* etninės kilmės ar rasės darbuotojus“, „*tam tikros* etninės kilmės asmenis“ ir „*tokios* etninės kilmės asmenis“ (išskirta mano) [25].

63. Antra, visos svarbiausios bylos, kuriose Teisingumo Teismas nagrinėjo Direktyvą 2000/43, susijusios su nustatytomis asmenų grupėmis, dėl kurių nebuvo ginčijama, kad joms taikoma apsauga nuo diskriminacijos pagal Direktyvą 2000/43 [26].

64. Trečia, kaip posėdyje iš esmės pažymėjo Komisija, lyginti reikia ne globaliai ir abstrakčiai, o konkrečiai, atsižvelgiant į nagrinėjamą palankų požiūrį [27].

65. Šis požiūris nėra kvestionuojamas dėl argumento, kuriuo posėdyje rėmėsi Danijos Karalystė, kad EŽTT neseniai iš esmės nusprendė, jog nacionalinės teisės normomis dėl šeimos susijungimo, paprastai turinčiomis nepalankų poveikį „užsienio etninės kilmės“ asmenims, pažeidžiamas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis, siejamas su jos 14 straipsniu [28]. Ta byla susijusi su skirtingu požiūriu į valstybės piliečius dėl laiko, kiek jie turi pilietybę, trukmės ir atitinkamai su dalyku, dėl kurio pagal Direktyvą 2000/43 užtikrinama apsauga tik tiek, kiek jis susijęs su asmens gimimo vieta. Be to, šiomis konvencijos nuostatomis, pirmiausia 14 straipsniu, nesuponuojama, kad būtina nustatyti konkrečią etninę kilmę, kuriai taikoma diskriminacinė priemonė, tačiau, kalbant apie Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą, yra kitaip.

66. Grįžtant prie nagrinėjamo klausimo, reikėtų pažymėti, jog vienintelė aiški informacija, kurią turi Teisingumo Teismas, yra tai, kad pareiškėjas gimė Bosnijoje ir Hercegovinoje. Bet kuriuo atveju tokia informacijos stoka nėra lemiama: klausimą, ar nagrinėjama praktika yra netiesioginė diskriminacija, reikia nagrinėti konkrečiai remiantis pačia praktika.

22 — Dėl kalbinių skirtumų antrinėje ES teisėje žr. 2016 m. rugsėjo 22 d. Sprendimo *Breitsamer und Ulrich*, C-113/15, EU:C:2016:718, 58 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką.

23 — 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 56 punktas.

24 — 2008 m. liepos 10 d. Sprendimo *Feryn*, C-54/07, EU:C:2008:397, 23 ir 25 punktai.

25 — Atitinkamai žr. 2008 m. liepos 10 d. Sprendimo *Feryn*, C-54/07, EU:C:2008:397, 31 punktą ir 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 100 ir 107 punktus.

26 — Byla, kurioje priimtas 2011 m. gegužės 12 d. Sprendimas *Runevič-Vardyn ir Wardyn*, C-391/09, EU:C:2011:291, susijusi su lenkų mažumai Lietuvos Respublikoje priklausančiu asmeniu (žr. 15 punktą). Byla, kurioje priimtas 2015 m. liepos 16 d. Sprendimas *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, susijusi su romų bendruomenei priklausančių asmenų diskriminacija (žr. 30 ir 46 punktus). Byloje, kurioje priimtas 2008 m. liepos 10 d. Sprendimas *Feryn*, C-54/07, EU:C:2008:397, nagrinėjami teiginiai buvo skirti Maroko kilmės asmenims; žr. generalinio advokato M. Poiares Maduro išvados byloje *Feryn*, C-54/07, EU:C:2008:155, 1, 3 ir 4 punktus. Nors byla, kurioje priimtas 2012 m. balandžio 19 d. Sprendimas *Meister*, C-415/10, EU:C:2012:217, susijusi su „rusų tautybės asmeniu“ (kurį generalinis advokatas P. Mengozzi savo išvados byloje *Meister*, C-415/10, EU:C:2012:8, 9 punkte apibūdino kaip rusų kilmės asmenį), Teisingumo Teismo buvo paprašyta išaiškinti taisykles dėl įrodymų, nustatytas Direktyvoje 2000/43, o ne spręsti, ar tas asmuo buvo diskriminuojamas dėl etninės kilmės.

27 — Dėl vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje žr. 2011 m. gegužės 10 d. Sprendimo *Römer*, C-147/08, EU:C:2011:286, 42 punktą.

28 — Žr. 2016 m. gegužės 24 d. EŽTT sprendimo *Biao / Danija*, CE:ECHR:2016:0524JUD003859010, 112 ir 114 punktus.

67. Atrodo, kad faktiškai nagrinėjama praktika daro vienodą poveikį visoms etninėmis kilmėms, nes trečiosiose šalyse potencialiai gyvena visų pasaulio etninių kilmių asmenų. Taigi reikia atmesti galimybę, kad nagrinėjama praktika „kur kas labiau“ paveiks konkrečios etninės kilmės asmenis, palyginti su kitais asmenimis [29].

68. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, manau, jog nagrinėjama praktika nelemia netiesioginės diskriminacijos pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą.

4. Tarpinė išvada

69. Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, kad nagrinėjamai praktikai netaikytinas nei Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies a punktas, nei b punktas. Todėl į trečiąjį prejudicinį klausimą galima neatsakyti. Tačiau jeigu Teisingumo Teismas nuspręstų, kad nagrinėjama praktika lemia netiesioginę diskriminaciją, į tą klausimą atsakysiu šios išvados 72 ir paskesniuose punktuose.

70. Be to, taip pat manau, jog galima nepateikti jokios pozicijos dėl posėdyje Komisijos išdėstyto argumento, kad nagrinėjama praktika ES piliečius gali neteisėtai diskriminuoti dėl to, kada jie įgijo pilietybę [30]. Pirma, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas tokio klausimo nepateikė. Antra, Teisingumo Teismas neturi pakankamai informacijos, kad galėtų priimti sprendimą dėl šio argumento, o Teisingumo Teismo statuto 23 straipsnyje išvardytos šalys neturėjo galimybės pateikti pastabų dėl to naujojo argumento, nors turėjo teisę tai padaryti. Galiausiai bet kuriuo atveju man sunku įžvelgti šio argumento svarbą, nes, pirma, Komisijos žodinė pastaba buvo konkrečiai susijusi su galima Danijos piliečių diskriminacija. Tačiau ir vėl dėl to netinkamai aiškinama nagrinėjamos praktikos taikymo sritis, neapsiribojanti vien tos valstybės narės piliečiais. Antra, teismo praktika, kuria Komisija grindžia savo nuomonę, susijusi su ES piliečiais, kurie, pasinaudoję teise į laisvą judėjimą, įsikūrė kitoje valstybėje narėje ir tapo jos natūralizuoti piliečiai. Neturiu informacijos, kad taip būtų pagrindinėje byloje.

71. Nors pareiškėjui buvo asmeniškai taikytas skirtingas požiūris dėl nagrinėjamos praktikos ir jis galėjo dėl to supykti, tokia praktika nėra draudžiama pagal Direktyvą 2000/43. Tad tokiomis aplinkybėmis pateikdamas teisinį išaiškinimą Teisingumo Teismas neturėtų stengtis uždrausti skirtingo požiūrio – tai turėtų padaryti ES teisės aktų leidėjas, papildydamas pagal direktyvą saugomų savybių sąrašą.

B – *Trečiasis prejudicinis klausimas*

72. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, ar nagrinėjamą praktiką galima laikyti teisėta pagal Direktyvos 2005/60 13 straipsnį, kuriame nustatytos sustiprinto deramo klientų tikrinimo taisyklės. Šis klausimas susijęs su antruoju klausimu, nes taip pat sietinas su tuo, ar nagrinėjama praktika yra netiesioginė diskriminacija. Priešingai nei tiesioginės diskriminacijos atvejai [31], pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą *prima facie* netiesioginės diskriminacijos atvejis gali nepatekti į tą klasifikaciją, jeigu jį „objektyviai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiama atitinkamomis ir būtinomis priemonėmis“.

29 — 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 107 punktas.

30 — Grįsdama savo požiūrį Komisija nurodė 1983 m. rugsėjo 22 d. Sprendimą *Auer*, C-271/82, EU:C:1983:243; 1994 m. vasario 23 d. Sprendimą *Scholz*, C-419/92, EU:C:1994:62 ir 2010 m. kovo 2 d. Sprendimą *Rottmann*, C-135/08, EU:C:2010:104. Šiuo klausimu Komisija tvirtino, jog vienodo požiūrio į ES piliečius principas taikomas tik esant vidaus situacijoms.

31 — Tiesioginė diskriminacija gali būti pateisinama tik pagal Direktyvos 2000/43 4 straipsnį; taip pat žr. jos 18 konstatuojamąją dalį. Šiuo klausimu EŽTT nusprendė, kad „jokio požiūrio skirtumo, tik arba didžiąja dalimi susijusio su asmens etnine kilme, šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje objektyviai pateisinti negalima dėl pliuralizmo ir pagarbos įvairioms kultūroms principų“; žr. 2009 m. gruodžio 22 d. Sprendimo *Sejdić ir Finci / Bosnija ir Hercegovina*, CE:ECHR:2009:1222JUD002799606, 44 punktą ir jame nurodytą teismo praktiką.

73. *Jyske Finans* kartu su Danijos Karalyste tvirtina, jog taisyklių dėl pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo prevencijos laikymasis yra teisėtas tikslas, kuriuo iš principo galima pateisinti nagrinėjamą praktiką. Tačiau šalys nesutaria, ar nagrinėjama praktika yra tinkama ir būtina.

74. *Jyske Finans* manymu, taip, pirmiausia atsižvelgiant į bendrosios rizikos vertinimą, susijusį su atitinkama šalimi (Bosnija ir Hercegovina), ir *Jyske Finans* ir pareiškėjo fizinio ryšio nebuvimą priimant sprendimą dėl paskolos. Be to, jos teigimu, nagrinėjama praktika yra tinkama siekiant užtikrinti geresnį klientų atsekamumą ir tinkamą jų tapatybės nustatymą. Ji taip pat tinkama todėl, kad parodo paskolų prašytojų norą užmegzti ryšius su ES valstybe nare arba ELPA valstybe, o ne savo gimimo šalimi, ir galiausiai užtikrina, kad suteikta kredito linija nebūtų paversta grynaisiais pinigais nedelsiant pardavus transporto priemonę ir panaudota tikslais, kuriems siekiama užkirsti kelią pagal Direktyvą 2005/60. Be to, *Jyske Finans* tvirtina, jog nagrinėjama praktika nestigmatizuoja kliento, nes informacija, kad asmuo gimė trečiojoje šalyje, yra slapta, tad prašymas pateikti pasą viešai neskelbtinas.

75. Danijos Karalystės ir Komisijos manymu, pagal nagrinėjamą praktiką viršijama tai, kas būtina. Danijos Karalystė pirmiausia teigia, jog Direktyvoje 2005/60 nenustatytas ryšys tarp asmens gimimo vietos ir didesnės pinigų plovimo ar terorizmo finansavimo rizikos. Jei taip būtų, nuolat kiltų įtarimų dėl kitur gimusių Sąjungos ar ELPA valstybių piliečių ir jie būtų stigmatizuojami.

76. Nuo pat pradžių manau, kad tikslu užkirsti kelią pinigų plovimui ir terorizmo finansavimui iš principo galima pateisinti netiesioginės diskriminacijos priemonę: byloje *CHEZ Razpredelenie Bulgaria* Teisingumo Teismas jau yra nusprendęs, kad sukčiavimo ir piktnaudžiavimo prevencija – teisėtas tikslas pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą[32]. Pinigų plovimas yra viena iš sukčiavimo ir piktnaudžiavimo rūšių. Be to, pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo prevencija ir kova su jais yra teisėti tikslai, kuriais galima iš principo pateisinti laisvo judėjimo taisyklių išimtį[33], todėl jais galima remtis ir kalbant apie Direktyvą 2000/43.

77. Telieka apsvarstyti, ar nagrinėjama praktika objektyviai pateisinama tuo tikslu ir ar to tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis.

78. Dabar derėtų priminti, jog Sprendime *Safe Interenvios*[34] Teisingumo Teismas pateikė gaires dėl kredito įstaigos įgaliojimų taikyti sugriežtinto deramo tikrinimo priemones savo klientams pagal Direktyvą 2005/60 ir, svarbiausia, dėl jų ribų.

79. Pirma, iš Direktyvos 2005/60 13 straipsnio 1 dalyje vartojamų žodžių „bent jau“ matyti, kad to straipsnio 2–4 dalyse pateiktas nagrinėjamų situacijų sąrašas nėra baigtinis ir kad gali būti kitokių situacijų nei tos, kurioms esant gali reikėti, būtina, atsižvelgiant į rizikos dydį, taikyti sugriežtinto deramo klientų tikrinimo priemones[35].

80. Antra, Direktyva 2005/60 yra minimalaus suderinimo direktyva. Net kai valstybė narė yra nacionalinėje teisėje tinkamai įgyvendinusi tos direktyvos 13 straipsnį, pagal jos 5 straipsnį galima priimti arba palikti galioti griežtesnes nuostatas, kuriomis siekiama sustiprinti kovą su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu[36].

32 — 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 113 ir 114 punktai.

33 — 2016 m. kovo 10 d. Sprendimo *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154, 102 punktas ir jame nurodyta teismo praktika.

34 — 2016 m. kovo 10 d. Sprendimas *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154.

35 — Šiuo klausimu žr. 2016 m. kovo 10 d. Sprendimo *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154, 72 ir 73 punktus.

36 — 2016 m. kovo 10 d. Sprendimo *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154, 76 punktas ir jame nurodyta teismo praktika.

81. Trečia, atitinkama valstybė narė privalo, laikydamasi ES teisės, tinkamai taikyti sustiprinto deramo tikrinimo priemones pagal Direktyvą 2005/60 [37]. Jeigu pagal valstybės narės teisės aktus tie įgaliojimai suteikiami įstaigoms ir asmenims, kuriems taikoma Direktyva 2005/60, tas reikalavimas turi būti taikomas ir toms šalims.

82. Ketvirta, valstybės narės gali nustatyti konkrečias priemones, taikytinas esant tam tikroms konkrečioms situacijoms, arba palikti įstaigoms ar asmenims, kuriems taikoma Direktyva 2005/60, diskreciją taikyti, atlikus tinkamą grėsmės vertinimą, priemones, kurios laikomos proporcingomis nagrinėjamai grėsmei esant konkrečiai situacijai. Pinigų plovimo ar teroristų finansavimo grėsmės buvimo ir lygio vertinimas atsižvelgiant į klientą, verslo santykius, sąskaitą, produktą ar operaciją (atitinkamais atvejais) yra svarbiausia. Kai nėra pinigų plovimo ar teroristų finansavimo grėsmės, imtis prevencinių priemonių remiantis šiais motyvais negalima. Be to, neatlikus tokio vertinimo, valstybė narė arba tam tikrais atvejais įstaiga ar asmuo, kuriam taikoma direktyva, negali konkrečiu atveju nuspręsti, kokias priemones taikyti [38].

83. Grįžtant prie nagrinėjamos bylos reikėtų pažymėti, kad iš trečiojo prejudicinio klausimo formuluotės matyti, kad jis keliamas dėl nagrinėjamos praktikos teisėtumo, o ne dėl jos konkretaus taikymo pagrindinėje byloje. Šiuo klausimu, kaip jau minėta, sąlyga, kad turi būti aiškiai nustatyta auka, nėra būtinoji tokio vertinimo sąlyga [39]. Tad tai, kad reikalavimas pareiškėjui pateikti papildomos informacijos dėl tariamai didesnės pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo grėsmės, susijusios su jo gimimo šalimi, t. y. Bosnija ir Hercegovina, galėjo būti teisėtas, yra tik sutapimas. Bet kuriuo atveju *Jyske Finans* netvirtina, jog atliko konkretų tos grėsmės vertinimą pagrindinėje byloje.

84. Pagrindinis *Jyske Finans* argumentas iš esmės yra tai, kad ji paprašė pareiškėjo pateikti papildomų dokumentų, siekdama laikytis taisyklių dėl pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo prevencijos. Tačiau *Jyske Finans* nenurodo, dėl kokios konkrečios situacijos, kuriai esant reikia taikyti sustiprinto deramo tikrinimo priemones, kaip numatyta Direktyvos 2005/60 13 straipsnyje, ji tai padarė. Be to, nors galima neteikti autoritetingo išaiškinimo, ar pagal Pinigų plovimo įstatymo 19 straipsnį viršijami būtiniausi Direktyvoje 2005/60 įtvirtinti reikalavimai, būtų galima manyti, kad, jei tai patvirtintų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, be to straipsnio 2–4 dalyse išvardytų situacijų, pagal tą nuostatą nėra reikalaujama, bet veikiau leidžiama asmenims ir įmonėms, kurioms taikomas įstatymas, taikyti tokias priemones esant situacijoms, kai savaime kyla didesnė pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo grėsmė. Taigi man atrodo, kad klausimas susijęs ne su tuo, ar *Jyske Finans* privalėjo taikyti papildomą reikalavimą pagal nagrinėjamą praktiką, o su tuo, *ar ji galėjo taip elgtis*.

85. Tokiomis aplinkybėmis nagrinėjama praktika, mano nuomone, gali būti laikoma objektyviai pateisinama, tinkama ir proporcinga pagal Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punktą, tik jeigu ji atitinka principus, įtvirtintus Sprendime *Safe Interenvios* [40], kaip apibendrinta šios išvados 79–82 punktuose. Ar taip yra, turi nustatyti nacionalinis teismas. Tačiau Teisingumo Teismas gali pateikti gaires, kad padėtų išspręsti nagrinėjamą ginčą [41].

37 — Šiuo klausimu žr. 2016 m. kovo 10 d. Sprendimo *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154, 96 ir 100 punktus.

38 — Šiuo klausimu žr. 2016 m. kovo 10 d. Sprendimo *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154, 106–108 punktus.

39 — 2008 m. liepos 10 d. Sprendimo *Feryn*, C-54/07, EU:C:2008:397, 23 ir 25 punktai.

40 — 2016 m. kovo 10 d. Sprendimas *Safe Interenvios*, C-235/14, EU:C:2016:154.

41 — Šiuo klausimu žr. 2016 m. spalio 5 d. Sprendimo *Maya Marinova*, C-576/15, EU:C:2016:740, 46 punktą.

86. Turėčiau pabrėžti, kad kredito įstaiga tikrai turi teisę ir galbūt net privalo taikyti sugriežtinto deramo klientų tikrinimo priemones, jeigu didesnę pinigų plovimo ar finansavimo grėsmę galima nustatyti, be kita ko, atsižvelgiant į kliento tipą, šalį, produktą ar operaciją. Visiškai neatmesčiau galimybės, kad tam tikrais atvejais tokią grėsmę galima įtarti vien dėl kliento gimimo vietos, pirmiausia atsižvelgiant į taikytinas Finansinių veiksmų darbo grupės (toliau – FATF) rekomendacijas šioje srityje [42].

87. Vis dėlto reikėtų priminti, kad jeigu yra *prima facie* netiesioginės diskriminacijos dėl rasės ar etninės kilmės atvejis, sąvoka „objektyvus pateisinimas“ turi būti aiškinama griežtai [43].

88. *Jyske Finans* teiginys, jog nagrinėjama praktika yra tinkama, nes labiau tikėtina, kad trečiosiose šalyse gimę klientai gali panaudoti turtą, kuriam suteikta kredito linija, tikslams, kuriems Direktyva 2005/60 siekiama užkirsti kelią, finansuoti, yra tiesiog neįrodytas. *Jyske Finans* bent jau turi objektyviai nustatyti elgesio, dėl kurio taikoma nagrinėjama praktika, faktą ir mastą, taip pat nurodyti konkrečius motyvus, kuriais remiantis nuspręsta, kad tas elgesys galėtų būti tęsiamas, jeigu praktika nebūtų pritaikyta. Pirmiausia *Jyske Finans* negali pateisinti tokios praktikos bendraisiais teiginiais ir neįrodytais patikinimais [44]. Šiuo atveju, net jeigu galima teigti, jog direktyvos 13 straipsnio 2–6 dalys netiesiogiai pagrįstos stereotipais dėl tam tikrų asmenų ar operacijų (profiliavimu), norint taikyti tas nuostatas *faktiškai* reikalaujama atlikti individualų vertinimą, priešingai, nei taikant nagrinėjamą praktiką.

89. Be to, nagrinėjama praktika nėra visiškai būtina siekiant įgyvendinti tikslą padėti kovoti su pinigų plovimu ir terorizmo finansavimu, nes ji visais atvejais taikoma visiems trečiosiose šalyse gimusiems asmenims. Vadinasi, sustiprinto deramo tikrinimo priemonės taikomos esant Direktyvos 2005/60 13 straipsnio 2–6 dalyse neišvardytoms situacijoms, neatlikus individualaus grėsmės vertinimo. Diskrecija, suteikta įstaigoms ir asmenims, kuriems taikoma Direktyva 2005/60, taikyti sugriežtinto deramo tikrinimo priemones, kai jos nėra būtinos, negalima naudotis taip, kad nebūtų užtikrinta Direktyvoje 2000/43 numatyta apsauga.

90. Kalbant apie būtinybę ir toliau taikyti nagrinėjamą praktiką nesant fizinio *Jyske Finans* ir jos klientų ryšio, iš Teisingumo Teismui pateiktos bylos medžiagos matyti, jog internete paskelbtame dokumente, kuriame pateikiamas bendrasis Pinigų plovimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos aprašymas, pati *Jyske Finans* pripažįsta, kad pinigų plovimo ir terorizmo finansavimo grėsmė atsižvelgiant į šią operaciją rūšį paprastai palyginti ribota. Be kita ko, pateikiami motyvai, kad nagrinėjamas finansavimas suteikiamas tik kilnojamajam turtui ir kad tarp kliento ir automobilių pardavėjo (kuris neretai pats yra *Jyske Finans* klientas) ryšys jau užmegztas. Tokiomis aplinkybėmis *Jyske Finans* pareiškimas, kad grėsmė kyla dėl fizinio ryšio nebuvimo, atrodo nenuoseklus.

91. Galiausiai, kalbant apie argumentą, kad *Jyske Finans* viešai neskelbia, jog taikydama nagrinėjamą praktiką iš kliento reikalauja pateikti pasą, ir kad atitinkamai toks reikalavimas neturi stigmatizuojamojo poveikio, pažymėtina, jog šis argumentas, ko gera, susijęs su tuo, ar nagrinėjama praktika lemia diskriminaciją. Šiuo klausimu, kaip teigia Komisija, Direktyvoje 2000/43 nenustatyta nei *de minimis* ribinė vertė, kurios nepasiekus pagal direktyvą užtikrinama apsauga netaikoma [45], nei reikalavimas, kad nepalankų požiūrį galima laikyti diskriminaciniu tik tuomet, kai jis yra viešai skelbiamas [46].

42 — Pagal Direktyvos 2005/60 5 konstatuojamąją dalį „[ES] priemonėse ir toliau būtina ypač atsižvelgti į rekomendacijas, kurias parengė [FATF] – svarbiausia tarptautinė organizacija kovos su pinigų plovimu ir teroristų finansavimu srityje“.

43 — Žr. 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 112 punktą.

44 — Šiuo klausimu žr. 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 115–118 punktus.

45 — Pavyzdžiui, frazė „prastesnė padėtis“, vartojama Direktyvos 2000/43 2 straipsnio 2 dalies b punkte, reiškia tiesiog nepalankią padėtį; žr. 2015 m. liepos 16 d. Sprendimo *CHEZ Razpredelenie Bulgaria*, C-83/14, EU:C:2015:480, 96 ir 99 punktus.

46 — Šiuo klausimu žr. 2012 m. balandžio 19 d. Sprendimą *Meister*, C-415/10, EU:C:2012:217, susijusį su motyvų nepriimti kandidato į darbą neatskleidimu, nors, kaip jau minėta, Teisingumo Teismo nebuvo prašoma apsvarstyti, ar toje byloje buvo diskriminuojama dėl etninės kilmės.

92. Taigi, mano nuomone, nagrinėjama praktika nėra nei objektyviai pateisinama tikslu užkirsti kelią pinigų plovimui ir teroristų finansavimui, nei būtina tam tikslui pasiekti. Tačiau galiausiai sprendimą šiuo klausimu turi priimti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, atsižvelgdamas į visas svarbias aplinkybes ir Direktyvos 2000/43 8 straipsnyje nustatytą taisyklę dėl pareigos įrodyti perkėlimo.

93. Vis dėlto ta užduotis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui tektų, tik jeigu Teisingumo Teismas nuspręstų, jog nagrinėjama praktika lemia tiesioginę diskriminaciją dėl etninės kilmės, o aš manau, kad taip nėra.

IV – **Išvada** Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, Teisingumo Teismui siūlau į *Vestre Landsret* (Vakarų Danijos apeliacinis teismas, Danija) pateiktus klausimus atsakyti taip, kad tinkamai aiškinant 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės kilmės, 2 straipsnį sąvoka „diskriminacija dėl etninės priklausomybės [kilmės]“, kaip tai suprantama pagal tą direktyvą, neapima kredito įstaigos praktikos, pagal kurią tuo atveju, kai kliento vairuotojo pažymėjime nurodyta gimimo vieta nėra ES valstybė narė arba Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybė, reikalaujama, kad tas klientas pateiktų vienos iš tų valstybių išduotą pasą arba, jeigu jo pateikti negali, turimą pasą ir galiojantį leidimą gyventi.